Turkish Studies *Educational Sciences*

Volume 14 Issue 3, 2019, p. 335-349

DOI: 10.29228/TurkishStudies.22659

ISSN: 2667-5609

Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info / Makale Bilgisi

✍ *Received/Geliş:* 08.01.2019

✓ *Accepted/Kabul:* 10.06.2019

✍ *Report Dates/Rapor Tarihleri:* Referee 1 (02.03.2019)- Referee 2 (09.04.2019)

This article was checked by iThenticate.

ÖZEL EĞİTİM OKULLARINDA GÖREV YAPAN ÖĞRETMENLERİN İLETİŞİM BECERİLERİNİN İNCELENMESİ

Özlem ASLAN BAĞCI - Erkan EFİLTİ***

ÖZ

Bireyler, sosyal yaşam içerisinde varlıklarını sürdürebilmek için iletişime birçok boyutta ihtiyaç duymaktadır. Birey, kendini ifade etmek, etkili konuşmak ve dinlemek, bir şeyler öğrenmek ya da öğretmek, öğrendiklerini yorumlayabilmek için etkili iletişim becerilerine ihtiyaç duymaktadır. Özellikle özel gereksinimleri olan öğrenciler ve aileleri ile yakın etkileşimde bulunan özel eğitim öğretmenlerinin iletişim becerileri daha fazla önem arz etmektedir. Bu nedenle bu çalışmada özel eğitim okullarında görev yapan öğretmenlerin iletişim becerilerinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Çalışmada tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın katılımcılarını 2018-2019 eğitim öğretim yılında Sakarya ilinde bulunan özel eğitim okullarında görev yapan öğretmenler oluşturmaktadır. Çalışmada Korkut- Owen ve Demirbaş- Çelik (2017) tarafından geliştirilen “İletişim Becerileri Ölçeği – Yetişkin Formu” kullanılmıştır. Özel eğitim okullarında görev yapan öğretmenlerin cinsiyetlerine, mezuniyet alanlarına, çalışmakta oldukları engel grubuna, kıdemlerine, çalıştıkları kurum türüne ve iletişim ile ilgili herhangi bir ders veya eğitim alma durumlarına göre iletişim becerileri arasında farklılık olup olmadığı da incelenmektedir. Çalışma sonucunda özel eğitim okullarında görev yapan öğretmenlerin genel olarak iletişim becerilerinin yüksek olduğu, kadın öğretmenlerin etkin dinleme ve sözel olmayan iletişim becerilerinin erkek öğretmenlerden yüksek olduğu, özel eğitim öğretmenlerinin hem genel iletişim hem de temel beceriler ve kendini ifade etme konusunda okul öncesi öğretmenlerine göre daha başarılı olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca öğretmenlerin çalıştıkları engel

* Öğr. Gör. Sakarya Üniversitesi, E-posta: obagci@sakarya.edu.tr

** Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, E-posta: eefilti@konya.edu.tr

grubunun ve kıdemlerinin iletişim becerileri üzerinde önemli bir etkiye sahip olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: özel eğitim, öğretmen, özel gereksinimli öğrenci, iletişim becerileri

EXAMINATION OF COMMUNICATION SKILLS OF TEACHERS THAT WORK AT SPECIAL EDUCATION SCHOOLS

ABSTRACT

Individuals need communication in many dimensions in order to maintain their existence in social life. The individual needs effective communication skills to express himself, to speak and listen effectively, to learn or to teach something, to interpret what he has learned. Especially, the communication skills of special education teachers who have close interaction with special needs students and their families are more important. Therefore, it is aimed to examine the communication skills of teachers working in special education schools. Therefore, it is aimed to examine the communication skills of teachers working in special education schools. The survey model was used in the research. The participants of the study were the teachers working in the special education schools in the province of Sakarya in the academic year 2018-2019. "Communication Skills Scale - Adult Form" developed by Korkut-Owen and Demirbaş- Çelik (2017) was used in the study. It is also examined whether there is a difference between the communication skills of the teachers working in special education schools according to their gender, graduation areas, the group they are working in, their seniority, the type of institution they work, and any course or training related to communication. As a result of the research, it was found out that teachers who work in special education schools have high communication skills in general and female teachers have higher effective listening and nonverbal communication skills than male teachers. that has emerged. In addition, it was concluded that teachers do not have a significant impact on the communication skills of the disabled group and their seniority.

STRUCTURED ABSTRACT

Introduction

The individual lives in the society. Individuals living together as a requirement of social life need to communicate with other individuals in the society in order to share their thoughts, to express themselves and to meet all their needs, especially their basic needs. " Communication the transfer of emotions, thoughts or information to others in any way is the communication and notification. (TDK, 2015)." Communication is defined as a group of messages that are produced by one unit and that are meaningful to another unit and that affect that unit (Morgan, 1993). Communication is a process and it is the transfer of ideas or ideas in the communication process. Communication skills are defined as being aware of verbal and non-verbal messages, effective listening and effective

response (Korkut, 2005). It is seen that individuals with high communication skills can communicate effectively with their environment. Effective and healthy communication is possible as long as the communicating individuals understand each other correctly, communicate it to each other, respect each other and feel that they understand and understand each other (Korkut Owen ve Bugay, 2014). Factors of effective and healthy communication are such as the personality characteristics of the communicating persons, the environment in which the communication takes place, the content of the communication, the cultural background, the principles of communication (Corey, 1997; Egan, 2002, Korkut Owen ve Bugay, 2014).

When the literature is examined, there are studies that examine the communication skills of pre-service teachers (Milli ve Yağcı, 2017; Elkatmış ve Ünal, 2014; Çetinkaya, 2011; Dilekman, Başçı ve Bektaş, 2008) as well as the teachers' communication skills (Yaşar-Ekici, Günhan ve Anılan, 2017; Esentaş, Gürer ve Gürol, 2014; Bulut-Bozkurt, 2004). However, there are no studies on communication skills of special education teachers.

Communication skills are one of the most important conditions for healthy education (Çilenti, 1998). According to the students, the effective teacher is the person who uses the teaching strategies well and can communicate effectively with the students (Şen ve Erişen, 2002). To be successful in the teaching profession depends on the ability of individuals to use their own communication skills effectively (Balci, 1996). There is a close relationship between the level of teachers' ability to use communication skills and educational effectiveness. Especially the special needs of students who attend special education schools make this function more important for students with special needs. In this respect, one of the most important characteristics teachers should have while continuing their profession is effective communication skills (Çetindağ, 2011). In this respect, the communication skills of the teachers are of great importance for the teachers working in the special education schools, which also provide communication skills for individuals with special needs. In addition, the prerequisite for effective teaching depends on effective communication between the teacher and the student. Therefore, communication skills of teachers working in special education schools are important. The aim of this study is to investigate the communication skills of teachers working in special education schools in terms of variables such as gender, graduation, seniority, the working group and communication status.

Method

In this research, a descriptive study was conducted in survey model to collect data. Because descriptive studies are carried out based on the description of the characteristics of the investigated case (Borg, Gall and Gall, 1993). The participants of the study consisted of 112 teachers working in the special education schools of the Ministry of National Education in the province of Sakarya in the academic year 2018-2019. A personal information form prepared by the researchers and "Communication Skills Scale - Adult Form" developed by Korkut-Owen and Demirbaş- Çelik (2017) was used to collect data. The scale consists of 25 items. In the analysis of the data, statistical tests such as arithmetic

mean, percentage and frequency with independent sample t test, Anova test, Mann Whitney-U test and Kruskal Wallis-H test were used.

Results and Suggestions

The data obtained as a result of the study are discussed in this section and some suggestions have been made considering the sub-objectives of the research and the results of other studies in the field. The level of communication skills of teachers working in special education schools was examined and the average of communication skills was found as (4.26). According to this result, it can be said that the teachers who work in special education schools have high communication skills in general. It has been concluded that the communication skills of the teachers working in special education schools differ by gender and the communication skills of the teachers working in special education schools do not differ by gender. Research results supporting this result are found in the literature (Dilekman, Başçı and Bektaş, 2008; Saracaloğlu, Yenice and Karasakaloğlu, 2009; Çevik, 2011). However, in terms of sub-factors, there was a difference in gender in terms of effective listening and non-verbal communication (EDSOI) skills sub-factor. This difference is in favor of female teachers. According to this result, it can be said that female teachers have higher effective listening and nonverbal communication skills than male teachers. This finding of the study is similar to the findings of some research (Bozkurt-Bulut, 2004; Ceylan and Kılıç-Mocan, 2017;) conducted to evaluate teachers' communication skills. It has been investigated whether the communication skills of teachers working in special education schools differ according to the graduation field. Special education teachers were found to have both general communication and basic skills and higher skills in self-expression from preschool teachers. It has been determined that there is no significant difference in the results of the analysis of the scale and the sub-dimensions of the teachers working in special education schools. This result obtained from this research can be explained by teachers' willing and liking their profession. It was found that there was no significant difference according to their seniority in general communication skills and in the sub-dimensions of the scale of the teachers working in special education schools. In some studies where the communication skills of the teachers are examined according to their seniority, the results are similar to the results of this study. In her study, Bozkurt Bulut (2004) found no difference in the communication skills of primary school teachers according to their working time in their profession. Furthermore, Tepeli and Arı (2011) found that communication skills of preschool teachers differed according to their seniority. According to these results, it can be stated that the seniority factor on the communication skills of the teachers is not significantly effective. In addition, factors affecting communication skills such as personal traits, family structure and family child rearing are important factors such as occupational experience. Teachers have not made a significant difference in their general communication skills in the situations of taking any courses on communication. However, those who did not attend any courses related to communication appeared to have a higher ability attention to communication. Yaşar Ekici, Günhan and Anılan (2017) examined the communication skills of preschool teachers according to their course in communication skills and found that

communication skills of preschool teachers were higher than those who did not. In the light of these findings, it can be said that the characteristics such as psychological status, self-knowledge, effective listening and empathy skills which are more closely related to the teachers' communication skills are more effective.

Keywords: special education, teacher, disability student, communication skills

Giriş

Birey doğası gereği toplum içerisinde yaşar. Sosyal hayatın gereği olarak birlikte yaşayan bireylerin düşüncelerini paylaşmak, kendini ifade edebilmek ve tüm ihtiyaçlarını özellikle temel ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için toplumdaki diğer bireylerle iletişim kurmaları gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle insanlar başkalarıyla bir arada yaşamak, onlarla etkileşim kurmak, kendilerini karşdakine anlatabilmek ve karşındakini anlayabilmek için iletişim kurmak zorundadır (Kocaman, 2006). "İletişim duygu, düşünce veya bilgilerin akla gelebilecek her türlü yolla başkalarına aktarılması, bildirim ve haberleşmedir (TDK, 2015)". İletişim başka bir şekilde ise bir birim tarafından üretilen ve diğer bir birim için anlamlı olan ve o birimi etkileyen mesajlar grubu olarak tanımlanmaktadır. (Morgan, 1993).

İletişim bir süreçtir ve iletişim süreci içerisinde karşılıklı olarak düşünce veya fikirlerin aktarımı söz konusudur. İletişim yeteneği içerisinde empati ve saygıyı içinde bulunduran bir kavram olmakla birlikte duygu ve düşüncelerini karşındakine doğru ve eksiksiz bir şekilde ben dili ile anlatmayı sağlayan ve bu sayede sağlıklı ilişkiler kurarak toplum içinde hayatı kolaylaştıran davranışlar olduğu ifade edilmiştir (Şahin, 1998). İletişim becerileri ise, sözel olan ve olmayan mesajların farkında olma, etkili dinleme ve etkili tepki verme şeklinde tanımlanır (Korkut, 2005).

İletişim becerileri yüksek olan bireylerin çevreleri ile etkili ve sağlıklı iletişim kurabildikleri görülür. Etkili ve sağlıklı iletişim, iletişimde bulunan bireylerin birbirlerini doğru olarak anlayarak bunu birbirlerine iletmeleri, birbirlerine karşı saygılı davranışları, birbirlerini anladıkları ve anlaşıldıklarını hissettikleri sürece mümkün olur (Korkut Owen ve Bugay, 2014). İletişim halindeki kişilerin kişilik özellikleri, iletişimin gerçekleştiği ortam, iletişimin içeriği, kültürel geçmiş, iletişim ile ilgili ilkelere uyup uymama gibi etmenler etkili ve sağlıklı iletişimi etkiler (Corey, 1997; Egan, 2002, Korkut Owen ve Bugay, 2014).

Alan yazın incelendiğinde öğretmen adaylarının iletişim becerilerini belirlemeye yönelik yapılan çalışmaların (Milli ve Yağcı, 2017; Elkatmış ve Ünal, 2014; Çetinkaya, 2011, Dilekman, Başçı ve Bektaş, 2008) ve öğretmenlerin iletişim becerilerini belirlemeye yönelik çalışmaların (Yaşar-Ekici, Günhan ve Anılan, 2017; Esentaş, Gürer ve Gürol, 2014; Bulut-Bozkurt, 2004) olduğu göze çarpmaktadır. Fakat özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin iletişim becerileri ile ilgili çalışmalara rastlanmamıştır.

İletişim becerisi eğitimin sağlıklı bir şekilde yapılabilmesinin en önemli koşullarından biridir (Çilenti, 1998). Etkili öğretmen davranışları, öğrenciler tarafından değerlendirilirken öğretim stratejilerini iyi kullanmanın yanında iletişim becerilerini de iyi kullanabilen öğretmenlerin etkili öğretmen olarak tanımlandığı belirtilmiştir (Şen ve Erişen, 2002). Öğretmenlik mesleğinde başarılı olmak, bireylerin kendi iletişim becerilerini etkin bir şekilde kullanabilmelerine bağlıdır (Balcı, 1996). Öğretmenlerin eğitim ortamlarında iletişim becerilerini kullanabilme düzeyleri ile eğitimin etkililiği arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. İletişim becerileri yüksek olan öğretmenler öğrenme ortamlarında kendi bilgi ve becerilerini etkili olarak öğrencilerine sunabilmektedirler (Yıldız, Kılıç ve Yavuz, 2017). Ayrıca okul da sadece nesnel bilgilerin kazanıldığı bir yer olmaktan öte, yoğun iletişimin yaşandığı ve kişiler arası iletişim becerilerinin kazanıldığı bir yerdir (Baltacı, 2014). Özellikle özel

eğitim okullarına devam eden öğrencilerin özel gereksinimlerinin olması okulların bu işlevini özel gereksinimli öğrenciler için daha önemli kılar. Bu açıdan bakıldığında öğretmenlerin mesleklerini sürdürürken sahip olmaları gereken en önemli özelliklerden biri de etkili iletişim becerileridir (Çetindağ, 2011). Bu doğrultuda iletişim becerileri, özel gereksinimli bireylere iletişim becerileri kazandırma çalışmaları da yapan özel eğitim okullarında çalışan öğretmenler açısından büyük öneme sahiptir. Ayrıca etkili öğretimin ön koşulu öğretmen ve öğrenci arasında kurulacak etkili iletişime bağlıdır. Bu nedenle özel eğitim okullarında çalışan öğretmenlerin iletişim becerileri önem arz etmektedir.

Bu araştırmanın amacı, özel eğitim okullarında görev yapan öğretmenlerin iletişim becerilerinin incelenmesidir. Bu amaçla aşağıdaki sorulara yanıtlar aranmıştır.

1. Özel eğitim okullarında görev yapan öğretmenlerin iletişim becerileri hangi düzeydedir?
2. Öğretmenlerin iletişim becerileri
 - a. Cinsiyetlerine,
 - b. Mezuniyet alanlarına
 - c. Çalışmakta oldukları engel grubuna
 - d. Kıdemlerine
 - e. İletişim ile ilgili her hangi bir ders veya eğitim alıp almama durumlarına, göre farklılaşmakta mıdır?

YÖNTEM

Bu çalışmada özel eğitim okullarında görev yapan öğretmenlerin iletişim becerileri ve belirlenen değişkenler ile ilişkisinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu nedenle araştırma verilerini toplamak için tarama modelinde betimsel bir çalışma yürütülmüştür. Betimsel çalışmalar araştırılan olgu ile ilgili özellikleri betimlemeye dayalı olarak gerçekleştirilir (Borg, Gall ve Gall, 1993). Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu biçimiyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan birey ya da nesne kendi koşulları içinde olduğu gibi tanımlamaya çalışılır (Karasar, 2005).

Çalışma Grubu

Araştırmanın katılımcılarını 2018-2019 eğitim öğretim yılında Sakarya ilinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı özel eğitim okullarında görev yapan öğretmenler oluşturmaktadır. Tablo 1' de ulaşılan ve ölçeği geçerli sayılan öğretmenlerin demografik özellikleri ile ilgili sayısal dağılımlar verilmektedir.

Tablo 1. Çalışma Grubu Özellikleri

Değişkenler		f	%
Cinsiyet	Kadın	93	83,0
	Erkek	19	17,0
Mezuniyet Alanı	Özel Eğitim	53	47,3
	Okul Öncesi	12	10,7
	Sınıf	25	22,3
	Branş	22	19,6
Çalışılan Engel Grubu	İşitme	9	8,0
	Görme	12	10,7
	Otizm	58	51,8
	Zihin	33	29,5
Kıdem	0-5 yıl	51	45,5
	6-10 yıl	26	23,2
	11- 15yıl	13	11,6
	16 yıl ve üstü	22	19,6
İletişim İle İlgili Eğitim veya Ders Alma Durumu	Almış	72	64,3
	Almamış	40	35,7
Toplam		112	100

Araştırma kapsamında örneklem alınmamış, toplam 112 öğretmene ulaşılmıştır. Araştırmaya katılanların 93 (%83)'ü kadın, 19 (%17)' si ise erkektir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin 53 (%47,3)'ü özel eğitim öğretmenliği, 12 (%10,7)'si okul öncesi öğretmenliği, 25 (%22,3)'ü sınıf öğretmenliği, 22 (19,6)'sı çeşitli branş öğretmenliklerinden mezundur. Öğretmenlerin 9 (%8)'i işitme yetersizliği olan öğrenciler ile, 12(%10,7)'si görme yetersizliği olan öğrenciler ile, 58(%51,8)'i otizm spektrum bozukluğu olan öğrenciler ile, 33(%29,5)'i zihinsel yetersizliği olan öğrenciler ile çalışmaktadır. Araştırma kapsamındaki öğretmenlerin 51 (%45,5)'i 0-5 yıl arasında kıdeme, 26 (%23,2)'si 6-10 yıl arasında kıdeme, 13 (%11,6)'sı 11-15 yıl arasında kıdeme, 22 (%19,6)'sı 16 yıl ve üzeri kıdeme sahiptir. Öğretmenlerin 72 (%64,3)' ü iletişim becerileri ile ilgili bir ders aldıklarını, 40 (%35,7)'si ise ders almadıklarını belirtmişlerdir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplamak amacı ile araştırmacılar tarafından oluşturulan kişisel bilgi formu ve Korkut- Owen ve Demirbaş- Çelik (2017) tarafından geliştirilen “İletişim Becerileri Ölçeği – Yetişkin Formu” kullanılmıştır. Ölçek toplam 25 maddeden oluşmaktadır. Ölçekteki seçenekler ve seçeneklere ilişkin sınırlar; “Hiçbir Zaman” için 1, “Nadiren” için 2, “Bazen” için 3, “Sıklıkla” için 4 ve “Her Zaman” için 5 biçiminde sıralanmış ve puanlanmıştır. Ölçeğin Cronbach Alpha iç güvenirlik katsayısı .94 olarak bulunmuştur. Bu çalışmada özel eğitim okullarında görev yapan öğretmenlere uygulanan ölçeğin uygulama sonrası iç tutarlılık katsayısı .87 olarak hesaplanmıştır.

Verilerin Analiz Edilmesi

Yeterli sayıda çoğaltılan veri toplama aracı, araştırmacılar tarafından özel eğitim okullarında görev yapan öğretmenlere uygulanmıştır. Uygulanan ölçekte her bir madde için alınabilecek en yüksek puan 5, en düşük puan ise 1’ dir. Özel eğitim okullarında görev yapan öğretmenlerin iletişim becerilerini

değerlendirebilmek ve yorumlayabilmek için ortalama değer üzerinden beş değerlendirme aralığı ve kriteri belirlenmiştir (Tablo 2).

Tablo 2. İletişim Becerilerine Yönelik Görüşleri Değerlendirme Ölçütleri

Değerlendirme Kriteri	Verilen Puanlar	Değerlendirme Aralığı
Hiçbir Zaman	1	1,00 – 1,80
Nadiren	2	1,81 – 2,60
Ara Sıra	3	2,61 – 3,40
Sıklıkla	4	3,41 – 4,20
Her Zaman	5	4,21 – 5,00

Verilerin analizinde betimsel istatistiklerden aritmetik ortalama, yüzde ve frekanstan yararlanılmıştır. Diğer yandan özel eğitim okullarında görev yapan öğretmenlerin cinsiyetlerine, mezuniyet alanlarına, çalışmakta oldukları engel grubuna, kıdemlerine ve iletişim ile ilgili herhangi bir ders veya eğitim alma durumlarına göre iletişim becerilerinin farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için gruplar arasındaki dağılım normal dağılım gösterenlerde bağımsız örneklem t testi ve Anova testi; normal dağılım göstermeyenlerde ise Mann Whitney-U testi ve Kruskal Wallis- H testi kullanılmıştır. Verilerin analizlerde anlamlılık düzeyi .05 olarak alınmıştır. Ayrıca istatistiksel çözümlemelerde SPSS 16.0 (Statistical Package for the Social Sciences) paket programından yararlanılmıştır.

BULGULAR

Araştırma kapsamında bu bölümde özel eğitim okullarında görev yapan öğretmenlerinin iletişim becerilerini belirlemek ve bu becerilerinin farklı değişkenler açısından değerlendirilmesi sonucunda ulaşılan bulgular başlıklar şeklinde verilmiştir.

Özel Eğitim Okullarındaki Öğretmenlerinin İletişim Becerileri

Özel Eğitim okullarında çalışan öğretmenlerin iletişim becerilerine ilişkin puanlar Tablo 3' de verilmiştir.

Tablo 3. Öğretmenlerin İletişim Becerilerine İlişkin Puanlarının Betimsel Sonuçları

	N	Min	Max	$\bar{X}$	Ss
Temel Beceriler Ve Kendini İfade Etme (TB-KİE)	112	3.22	5.00	4.25	.42
İletişime Özen Gösterme (İÖG)	112	3.20	5.00	4.34	.40
İlişki Kurmaya İsteklilik (İKİ)	112	3.00	5.00	4.12	.55
Etkin Dinleme ve Sözel Olmayan İletişim (EDSOI)	112	3.20	5.00	4.33	.44
İletişim İlkelerine Uyma (İİU)	112	2.67	5.00	4.23	.56
İletişim Beceri Puanları	112	3.60	5.00	4.26	.35

Özel eğitim okullarında görev yapan öğretmenlerin iletişim becerilerinin ortalaması ($\bar{X}$ =4.26) olarak bulunmuştur. Bu sonuca göre araştırmaya katılan öğretmenlerin iletişim becerilerinin yüksek olduğu söylenebilir. Ölçeğin alt boyutlarından Temel Beceriler Ve Kendini İfade Etme boyutunda ($\bar{X}$ =4.25), İletişime Özen Gösterme boyutunda ($\bar{X}$ =4.34), İlişki Kurmaya İsteklilik boyutunda ($\bar{X}$ =4.12), Etkin Dinleme ve Sözel Olmayan İletişim boyutunda ($\bar{X}$ =4.33), İletişim İlkelerine Uyma boyutunda ise ($\bar{X}$ =4.23) olarak bulunmuştur.

Özel Eğitim Okullarındaki Öğretmenlerin İletişim Becerilerinin Cinsiyetlerine Göre İncelenmesi

Yapılan Levene testi sonucunda ($P = 0.710 > 0.05$) gruplar arasındaki dağılım, normal dağılım gösterdiğinden dolayı bağımsız örneklem t-testi uygulanmıştır. Araştırma kapsamında özel eğitim okullarındaki öğretmenlerin iletişim becerilerinin cinsiyetlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı da incelenmiş, elde edilen bulgular Tablo 4’ da verilmiştir.

Tablo 4. Öğretmenlerin Cinsiyetlerine Göre İletişim Becerileri

Faktörler	Gruplar	n	$\bar{X}$	Ss	df	t	P
Temel beceriler ve kendini ifade etme (TB-KİE)	Kadın	93	4,23	,42	110	-.813	.418
	Erkek	19	4,32	,38			
İletişime Özen Gösterme (İÖG)	Kadın	93	4,34	,41	110	.462	.645
	Erkek	19	4,29	,40			
İlişki kurmaya İsteklilik (İKİ)	Kadın	93	4,13	,54	110	.273	.785
	Erkek	19	4,09	,56			
Etkin Dinleme ve Sözel Olmayan İletişim (EDSOI)	Kadın	93	4,37	,44	110	2.175	.032
	Erkek	19	4,14	,42			
İletişim İlkelerine Uyuma (İİU)	Kadın	93	4,24	,59	110	.332	.741
	Erkek	19	4,19	,37			
İletişim Beceri Puanları (Genel)	Kadın	93	4,27	,36	110	.408	.684
	Erkek	19	4,23	,33			

Yapılan bağımsız örneklem t testi sonucunda özel eğitim okullarında görev yapan öğretmenlerin iletişim becerileri cinsiyete göre anlamlı bir fark göstermemektedir [$t(110)=.408, p>.05$]. Başka bir ifadeyle özel eğitim okullarında görev yapan erkek ve kadın öğretmenlerin iletişim becerileri arasında anlamlı bir fark yoktur. Alt faktörler açısından incelendiğinde ise Etkin Dinleme ve Sözel Olmayan İletişim (EDSOI) becerileri faktöründe cinsiyete göre anlamlı bir farklılık çıkmıştır [$t(110)=2.175, p<.05$]. Kadın öğretmenlerin erkek öğretmenlere göre Etkin Dinleme ve Sözel Olmayan İletişim becerileri daha yüksek çıkmıştır. Yapılan analizler ile diğer alt faktörlerde anlamlı bir farklılığın olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Özel Eğitim Okullarındaki Öğretmenlerin İletişim Becerilerinin Mezun Olunan Bölüm Türüne Göre İncelenmesi

Yapılan Levene testi sonucunda ($P = 0.747 > 0.05$) gruplar arasındaki dağılım normal dağılım gösterdiğinden dolayı Anova testi uygulanmıştır. Araştırma kapsamında özel eğitim okullarındaki öğretmenlerin iletişim becerilerinin mezun olunan bölüm türüne göre farklılaşıp farklılaşmadığı da incelenmiş, elde edilen bulgular Tablo 5’ de verilmiştir.

Tablo 5. Öğretmenlerin Mezun Olunan Bölüm Türüne Göre İletişim Becerileri

Faktörler	Varyansın Kaynağı	K. T	Sd	K. O	F	p	Anlamlı Fark
Temel beceriler ve kendini ifade etme (TB-KİE)	Gruplararası	1,362	3	,454	2,755	,046	1-4
	Gruplariçi	17,802	108	,165			
	Toplam	19,164	111				
İletişime Özen Gösterme (İÖG)	Gruplararası	,806	3	,269	1,678	,176	Yok
	Gruplariçi	17,305	108	,160			
	Toplam	18,111	111				
İlişki kurmaya İsteklilik (İKİ)	Gruplararası	1,406	3	,469	1,598	,194	Yok
	Gruplariçi	31,673	108	,293			
	Toplam	33,079	111				
Etkin Dinleme ve Sözel Olmayan İletişim (EDSOI)	Gruplararası	,592	3	,197	1,017	,388	Yok
	Gruplariçi	20,959	108	,194			
	Toplam	21,551	111				
İletişim İlkelerine Uyuma (İİU)	Gruplararası	1,116	3	,372	1,183	,320	Yok
	Gruplariçi	33,960	108	,314			

	Toplam	35,075	111				
İletişim Beceri Puanları (Genel)	Gruplararası	,994	3	,331			
	Gruplariçi	12,867	108	,119	2,781	,045	1-4
	Toplam	13,861	111				

(1: Özel Eğitim, 2: Sınıf Öğretmenliği, 3: Branş Öğretmeni, 4: Okul Öncesi Öğretmenliği)

Yapılan Anova testi analiz sonuçları, öğretmenlerin genel iletişim becerilerinin mezuniyet alanları bakımından anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir [$F(3-108) = 2.781, p < .05$]. Başka bir ifade ile öğretmenlerin genel iletişim becerileri mezuniyet alanlarına bağlı olarak anlamlı bir şekilde değişmektedir. Mezuniyet alanları arasındaki farkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Dunnett C testinin sonuçlarına göre, özel eğitim öğretmenliği programından mezun olan öğretmenlerin (4.32), sınıf öğretmenliği programından mezun olan öğretmenlerin (4.24), branş öğretmenliği programlarından mezun olan öğretmenlerin (4.31), okul öncesi öğretmenliği programından mezun olan öğretmenlerin (4.08) iletişim becerilerinin genel olarak yüksek olduğu saptanmıştır. Fakat özel eğitim öğretmenliği programından mezun olan öğretmenlerin (4.32), iletişim becerilerinin okul öncesi öğretmenliği programından mezun olan öğretmenlerin (4.08) iletişim becerilerinden daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Analizler sonucunda Temel beceriler ve kendini ifade etme (TB-KİE) alt boyutunda da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Alt boyutlar için yapılan Dunnett C testinin sonuçlarına göre özel eğitim öğretmenliği programından mezun olan öğretmenlerin (4.32) okul öncesi öğretmenliği programından mezun olan öğretmenlerden (4.04) temel beceriler ve kendini ifade etme boyutunda daha yüksek becerilere sahip olduğu söylenebilir.

Özel Eğitim Okullarındaki Öğretmenlerin İletişim Becerilerinin Çalışılan Engel Türüne Göre İncelenmesi

Araştırma kapsamında özel eğitim okullarındaki öğretmenlerin iletişim becerilerinin çalıştıkları engel türüne göre farklılaşıp farklılaşmadığı da incelenmiş, yapılan Kruskal Wallis H-testinden elde edilen bulgular Tablo 6' da verilmiştir.

Tablo 6. Öğretmenlerin Çalışılan Engel Türüne Göre İletişim Becerileri

Faktörler	Çalışılan Engel Türü	n	Sıra Ort.	sd	X ²	p	Anlamlı Fark
Temel beceriler ve kendini ifade etme (TB-KİE)	İşitme	9	69,33	3	4,396	,222	Yok
	Görme	12	62,33				
	Zihin	58	58,28				
	Otizm	33	47,74				
İletişime Özen Gösterme (İÖG)	İşitme	9	48,72	3	1,587	,662	Yok
	Görme	12	56,33				
	Zihin	58	54,75				
	Otizm	33	61,76				
İlişki kurmaya İsteklilik (İKİ)	İşitme	9	48,39	3	1,224	,747	Yok
	Görme	12	63,29				
	Zihin	58	57,21				
	Otizm	33	55,00				
Etkin Dinleme ve Sözel Olmayan İletişim (EDSOI)	İşitme	9	53,44	3	1,321	,724	Yok
	Görme	12	63,79				
	Zihin	58	53,91				
	Otizm	33	59,24				
İletişim İlkelerine Uyuma (İİU)	İşitme	9	55,06	3	2,822	,420	Yok
	Görme	12	71,00				
	Zihin	58	55,32				
	Otizm	33	53,70				

	İşitme	9	58,56				
İletişim Beceri Puanları (Genel)	Görme	12	67,33	3	1,699	,637	Yok
	Zihin	58	55,66				
	Otizm	33	53,48				

Yapılan Kruskal Wallis H-testi analiz sonuçları, öğretmenlerin genel iletişim becerileri çalışılan engel türü bakımından anlamlı bir fark olduğunu göstermemektedir [$X^2(3) = 1.699$, $p > .05$]. Başka bir ifade ile öğretmenlerin genel iletişim becerileri çalışılan engel türüne bağlı olarak anlamlı bir şekilde değişmemektedir. Özel eğitim okullarında çalışan öğretmenlerin çalıştıkları engel türü açısından ölçeğin alt boyutlarına ilişkin yapılan analiz sonuçlarında da anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Özel Eğitim Okullarındaki Öğretmenlerin İletişim Becerilerinin Kıdemlerine Göre İncelenmesi

Araştırma kapsamında özel eğitim okullarındaki öğretmenlerin iletişim becerilerinin kıdemlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı da incelenmiş, yapılan Kruskal Wallis H-testinden elde edilen bulgular Tablo 7' de verilmiştir.

Tablo 7. Öğretmenlerin Kıdemlerine Göre İletişim Becerileri

Faktörler	Çalışılan Engel Türü	n	Sıra Ort.	sd	X^2	p	Anlamlı Fark
Temel beceriler ve kendini ifade etme (TB-KİE)	0-5 yıl	51	54,17	3	3,521	,318	Yok
	6-10 yıl	26	56,29				
	11-15 yıl	13	48,08				
	16 yıl üstü	22	67,14				
İletişime Özen Gösterme (İÖG)	0-5 yıl	51	57,09	3	1,236	,744	Yok
	6-10 yıl	26	60,69				
	11-15 yıl	13	49,08				
	16 yıl üstü	22	54,57				
İlişki kurmaya İsteklilik (İKİ)	0-5 yıl	51	59,39	3	1,328	,722	Yok
	6-10 yıl	26	50,62				
	11-15 yıl	13	57,81				
	16 yıl üstü	22	55,98				
Etkin Dinleme ve Sözel Olmayan İletişim (EDSOİ)	0-5 yıl	51	60,40	3	5,264	,153	Yok
	6-10 yıl	26	51,67				
	11-15 yıl	13	40,69				
	16 yıl üstü	22	62,50				
İletişim İlkelerine Uyuma (İİU)	0-5 yıl	51	55,96	3	,487	,922	Yok
	6-10 yıl	26	59,40				
	11-15 yıl	13	52,04				
	16 yıl üstü	22	56,95				
İletişim Beceri Puanları (Genel)	0-5 yıl	51	57,63	3	2,080	,556	Yok
	6-10 yıl	26	55,23				
	11-15 yıl	13	45,81				
	16 yıl üstü	22	61,70				

Yapılan Kruskal Wallis H testi analiz sonuçları, öğretmenlerin genel iletişim becerileri kıdemleri bakımından anlamlı bir fark olduğunu göstermemektedir [$X^2(3) = 2.080$, $p > .05$]. Diğer bir söyleyişle öğretmenlerin genel iletişim becerileri ve ölçeğin alt boyutlarında kıdemlerine bağlı olarak anlamlı bir fark olmadığı ortaya çıkmıştır.

Özel Eğitim Okullarındaki Öğretmenlerin İletişim Becerilerinin İletişim İle İlgili Ders Alıp Almama Durumlarına Göre İncelenmesi

Araştırma kapsamında özel eğitim okullarındaki öğretmenlerin iletişim becerilerinin iletişim ile ilgili ders alıp almama durumlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığı da incelenmiş, yapılan Mann Whitney U-testi sonucunda elde edilen bulgular Tablo 8’ de verilmiştir.

Tablo 8. Öğretmenlerin İletişim İle İlgili Ders Alıp Almama Durumlarına Göre İletişim Becerileri

Faktörler	Gruplar	n	Sıra Ort.	Sıra Toplamı	U	p
Temel beceriler ve kendini ifade etme (TB-KİE)	Ders Alan	72	53,22	3831,50	1203.500	.150
	Ders Almayan	40	62,41	2496,50		
İletişime Özen Gösterme (İÖG)	Ders Alan	72	50,84	3660,50	1032.500	.012
	Ders Almayan	40	66,69	2667,50		
İlişki kurmaya İsteklilik (İKİ)	Ders Alan	72	56,74	4085,00	1423.000	.916
	Ders Almayan	40	56,08	2243,00		
Etkin Dinleme ve Sözel Olmayan İletişim (EDSOI)	Ders Alan	72	53,56	3856,00	1228.000	.193
	Ders Almayan	40	61,80	2472,00		
İletişim İlkelerine Uyuma (İİU)	Ders Alan	72	52,91	3809,50	1181.500	.111
	Ders Almayan	40	62,96	2518,50		
İletişim Beceri Puanları (Genel)	Ders Alan	72	52,65	3790,50	1162.500	.092
	Ders Almayan	40	63,44	2537,50		

Özel eğitim okullarında görev yapan öğretmenlerin iletişim becerileri iletişim ile ilgili herhangi bir ders alıp almama durumlarına göre anlamlı bir fark göstermemektedir ($U = 1162.500$, $p > .05$). Başka bir ifadeyle özel eğitim okullarında görev yapan iletişim ile ilgili ders alan ve almayan öğretmenlerin iletişim becerileri arasında anlamlı bir fark yoktur. Alt faktörler açısından incelendiğinde ise İletişime Özen Gösterme (İÖG) becerileri faktöründe iletişim ile ilgili herhangi bir ders alıp almama durumlarına göre anlamlı bir farklılık çıkmıştır ($U = 1032.500$, $p < .05$). Sıra ortalamaları dikkate alındığında iletişim ile ilgili herhangi bir ders almayan öğretmenlerin ders alan öğretmenlere göre İletişime Özen Gösterme becerileri daha yüksek çıkmıştır. Diğer alt faktörler incelendiğinde öğretmenlerin iletişim ile ilgili bir ders alıp almama durumunun anlamlı bir fark ortaya çıkarmadığı görülmektedir.

Sonuç ve Tartışma

Bu araştırmada özel eğitim okullarında görev yapan öğretmenlerin iletişim becerileri, cinsiyet, mezuniyet, kıdem, çalışılan engel grubu ve iletişim ile ilgili ders alıp almama durumu gibi çeşitli değişkenler açısından incelenmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen veriler araştırmanın alt amaçları ve alanda yapılmış diğer çalışmaların sonuçlarını da dikkate alınarak bu bölümde tartışılacak ve bazı önerilerde bulunulacaktır.

Özel eğitim okullarında görev yapan öğretmenlerin iletişim becerilerinin ne düzeyde olduğu incelenmiştir ve iletişim becerilerinin ortalaması ($\bar{X} = 4.26$) olarak bulunmuştur. Bu sonuca göre araştırmaya katılan öğretmenlerin iletişim becerilerinin "her zaman" aralığında olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle özel eğitim okullarında görev yapan öğretmenlerin genel olarak iletişim becerileri yüksektir denilebilir.

Özel eğitim okullarında görev yapan öğretmenlerin iletişim becerilerinin cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiş ve özel eğitim okullarında görev yapan öğretmenlerin iletişim becerilerinin cinsiyete göre farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonucu destekleyen araştırma bulgularına alan yazında rastlanmaktadır (Dilekman, Başçı ve Bektaş, 2008; Saracaloğlu, Yenice ve Karasakaloğlu, 2009; Çevik, 2011). Fakat alt faktörler açısından incelendiğinde ise Etkin Dinleme ve Sözel Olmayan İletişim (EDSOI) becerileri alt faktöründe cinsiyete göre bir farklılık saptanmıştır. Bu farklılığın kadın öğretmenlerin lehine olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Bu sonuç

doğrultusunda kadın öğretmenlerin erkek öğretmenlere göre "Etkin Dinleme ve Sözel Olmayan İletişim" becerilerinin daha yüksek olduğu söylenebilir. Çalışmanın bu bulgusu, öğretmenlerin iletişim becerilerini değerlendirmek için yapılan bazı araştırma (Bozkurt-Bulut, 2004; Ceylan ve Kılıç-Mocan, 2017;) bulguları ile benzerlik göstermektedir.

Başka bir alt amaç olan özel eğitim okullarında görev yapan öğretmenlerin iletişim becerilerinin mezuniyet alanına göre farklılaşıp farklılaşmadığı araştırılmıştır. Özel eğitim okullarında görev yapan öğretmenlerin genel iletişim becerileri ve "Temel Beceriler ve Kendini İfade Etme (TB-KİE)" alt boyutunda mezuniyet alanlarına bağlı olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Farklılığın özel eğitim öğretmenliği programından mezun olan öğretmenler ile okul öncesi öğretmenliği programından mezun olan öğretmenler arasında olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sonuçlar doğrultusunda özel eğitim öğretmenliği mezunu öğretmenlerin okul öncesi öğretmenliği mezunu olan öğretmenlerden hem genel iletişim hem de temel beceriler ve kendini ifade etme alanında daha yüksek becerilere sahip oldukları ifade edilebilir.

Özel eğitim okullarında çalışan öğretmenlerin çalıştıkları engel türü açısından ölçeğin geneline ve alt boyutlarına ilişkin yapılan analiz sonuçlarında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Bu nedenle özel eğitim okullarında görev yapan öğretmenlerin iletişim becerilerini sergilemelerinde çalıştıkları engel grubunun önemli bir faktör olmadığı söylenebilir. Özel eğitimde gönüllülük önemli bir etkidir. Bu çalışmada elde edilen bu sonuç öğretmenlerin mesleklerini severek yapmaları ve gönüllülükleri ile açıklanabilir.

Diğer bir alt amaç olan özel eğitim okullarında görev yapan öğretmenlerin kıdemlerinin iletişim becerilerini etkileyip etkilemediği incelenmiştir. Özel eğitim okullarında görev yapan öğretmenlerin genel iletişim becerileri ve ölçeğin alt boyutlarında kıdemlerine bağlı olarak anlamlı bir fark olmadığı ortaya çıkmıştır. Öğretmenlerin iletişim becerilerinin kıdemlerine göre incelendiği bazı çalışmalarda sonuçlar bu çalışmanın sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Bozkurt Bulut (2004) yaptığı çalışmada ilköğretim sınıf öğretmenlerinin iletişim becerilerini mesleklerindeki çalışma sürelerine göre herhangi bir fark bulamamıştır. Ayrıca Tepeli ve Arı (2011) yaptığı çalışmalarında okul öncesi öğretmenlerinin iletişim becerilerini mesleklerindeki kıdemlerine göre farklılık bulmuştur. Yapılan araştırma sonucuna göre öğretmenlerin mesleklerindeki kıdemleri arttıkça iletişim becerilerinin düştüğü görülmüştür. Durukan ve Maden (2010) tarafından yapılan bir çalışmada ise Türkçe öğretmenlerinin kıdemleri arttıkça iletişim becerilerinin arttığı sonucunu bulmuştur. Alan yazında öğretmenlerin kıdemleri ile iletişim becerileri arasında herhangi bir farklılığın olduğu (Günay, 2003; Baydar Posluoğlu, 2014; Kılıç, 2013) ayrıca öğretmenlerin kıdemleri ile iletişim becerileri arasında herhangi bir farklılığın olmadığı (Ceylan, Kılıç Mocan, 2017; Yaşar Ekici, Günhan ve Anılan, 2017; Alper, 2007) ile ilgili çalışmalar da ayrıca görülmektedir. Bu sonuçlar doğrultusunda öğretmenlerin iletişim becerileri üzerinde kıdem faktörünün önemli düzeyde etkili olmadığı ifade edilebilir. Ayrıca iletişim becerilerini etkileyen faktörler arasında meslekteki deneyim kadar önemli olan kişisel özellikler, aile yapısı ve ailenin çocuk yetiştirme tarzı gibi faktörlerin de etkili olmasıdır denilebilir.

Özel eğitim okullarında görev yapan öğretmenlerin iletişim ile ilgili bir ders alıp almama durumlarının onların iletişim becerilerini sergilemeleri konusunda etkili olup olmadığı araştırılmıştır. Sonuç olarak özel eğitim okullarında görev yapan öğretmenlerin iletişim ile ilgili herhangi bir ders alma durumlarının genel iletişim becerilerinde anlamlı bir farklılık oluşturmazken, iletişim ile ilgili herhangi bir ders almayanların iletişime özen gösterme becerileri daha yüksektir denilebilir. Yaşar Ekici, Günhan ve Anılan (2017), yaptıkları çalışmada okul öncesi öğretmenlerinin iletişim becerilerini, iletişim becerileri ile ilgili ders alma durumuna göre incelemişler ve ders alan okul öncesi öğretmenlerin iletişim becerilerinin almayanlara göre daha yüksek olduğunu bulmuşlardır. Bu bulgular ışığında öğretmenlerin iletişim becerileri ile ilgili özellikler arasında ders alma durumundan daha yakın ilişkili olan psikolojik durum, kendini tanıma, etkin dinleme ve empati kurma becerileri gibi özelliklerin etkili olduğu söylenebilir.

Bu sonuçlar doğrultusunda birkaç öneriye yer verilmektedir. Yapılan bu çalışma özel eğitim okullarında çalışan öğretmenler ile gerçekleştirilmiştir. Alan yazında daha önce yapılmış benzer bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmanın sonuçlarının sınırlı bir örnekleme içermesi nedeni ile tüm özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlere genellenememektedir. Alanda benzer çalışmaların farklı değişkenlerle de desteklenerek yapılmasına ihtiyaç duyulduğu düşünülmektedir. Yine özel eğitim okullarında çalışan öğretmenlere yönelik uygulamaya dayalı hizmet içi eğitimlerin düzenlenmesi öğretmenlerin iletişim becerilerine katkı sağlayacaktır. Öğretmen adaylarına verilen iletişim becerileri derslerinin içeriğin tekrar gözden geçirilerek hem teorik hem de uygulama konusunda güçlendirilmesi önerilmektedir. Eğitim fakültelerinde verilen birçok mesleki derste iletişim becerilerini etkileyen dinleme, yazma, konuşma becerilerinin yanı sıra okuma, empati kurma, kendinin ve çevresine karşı duyarlılık gibi becerileri geliştirecek etkinliklere yer verilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Alper, D. (2007). *Psikolojik danışmanlar ve sınıf öğretmenlerinin duygusal zeka düzeyleri-iletişim ve empati becerilerinin karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Balcı, S. (1996). *Danışma becerileri eğitiminin üniversite öğrencilerinin iletişim becerileri düzeyine etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Baltacı, H. Ş. (2014). Okullarda kişilerarası ilişkiler ve iletişim. A. Kaya (Ed.), *Kişilerarası ilişkiler ve etkili iletişim*. (ss. 273-294). Ankara: Pegem Akademi.
- Baydar Posluoğlu, F. D. (2014). *İlkokul öğretmenlerinin iletişim becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi (Sancaktepe ilçesi örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Yönetimi ve Denetimi Anabilim Dalı İstanbul.
- Borg, W. R., Gall, J. P. & Gall, M. D. (1993). *Applying educational research: A practical guide*. White Plains. NY: Longman.
- Bozkurt Bulut, N. (2004). İlköğretim sınıf öğretmenlerinin iletişim becerilerine ilişkin algılarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(4), 443-452.
- Ceylan, E. A ve Kılıç-Mocan, D. (2017). Okul öncesi eğitim öğretmenlerinin iletişim beceri düzeylerinin incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 215, 111-127.
- Corey, G. (1997). *I never knew I had a choice*. Pacific Grove: Brooks/Cole Publishing Company.
- Çetindağ, (2011). Okul öncesi eğitimde iletişim. G. Uyanık Balat ve H. Bilgin (Eds.), *Okul Öncesi Eğitimde Sınıf Yönetimi*, Ankara: Eğiten Kitap, 203-220.
- Çevik, D. B. (2011). Müzik öğretmen adaylarının iletişim becerileri. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(1), 1-13.
- Çilenti, K. (1998). *Eğitim teknolojisi ve öğretim*. Ankara: Kadioğlu Matbaası.
- Dilekman, M., Başçı, Z. and Bektaş, F. (2008). Eğitim fakültesi öğrencilerinin iletişim becerileri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(2), 223-231.
- Durukan, E. ve Maden, S. (2010). Türkçe öğretmenlerinin iletişim becerileri üzerine bir inceleme. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 1, 59-74.
- Egan, G. (2002). *The skilled helper: A problem-management and opportunity development approach to helping* (7th ed.) Pacific Grove, CA: Brooks/Cole.

- Elkatmış, M. ve Ünal, E. (2014). Sınıf öğretmeni adaylarının iletişim beceri düzeylerine yönelik bir çalışma. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), 107-122.
- Esentaş, M., Güner, B. ve Gürol, M. (2014). Investigating physical education teachers' communication skills. *Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi* 8(3), 270-277.
- Günay, K. (2003). *Sınıf yönetiminde öğretmenlerinin iletişim becerilerinin değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karasar, N. (2005) *Bilimsel araştırma yöntemi*, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kılıç, H. (2013). *Sosyal bilgiler öğretmenlerinin iletişim becerilerinin belirlenmesi ve bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Bilimler Öğretmenliği Bilim Dalı, Elazığ.
- Kocaman, V. (2006). *Çocuklarda iletişim becerilerin artırma yöntemleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Korkut Owen, F. ve Bugay, A. (2014). İletişim becerileri ölçeği' nin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(2), 52-64.
- Korkut-Owen, F. ve Demirbaş-Çelik, N. (2017). Yetişkinlerde kişilik özelliklerine göre iletişim. 18-21 Ekim 2017 tarihlerinde gerçekleştirilen I. Uluslararası Akademik Çalışmalar Kongresi'nde sözlü sunulan bildiri. <https://www.inescongress.com/>
- Korkut, F. (2005). Yetişkinlere yönelik iletişim becerileri eğitimi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (28), 143-149.
- Milli, M. S., Yağcı, U. (2017). Öğretmen adaylarının iletişim becerilerinin incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17 (1), 286-298.
- Morgan, C. T. (1993). *Psikolojiye Giriş*, Çev. Hüsnü Arıcı ve Işık Savaşır, Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yayınları, Ankara.
- Saracaloğlu, A. S., Yenice, N. ve Karasakaloğlu, N. (2009). Öğretmen adaylarının iletişim ve problem çözme becerileri ile okuma ilgi ve alışkanlıkları arasındaki ilişki. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(2), 186-206.
- Şahin, F. Y. (1998). Grupla iletişim becerileri eğitiminin üniversite öğrencilerinin iletişim beceri düzeylerine etkisi. *Eğitim ve Bilim*, 22(110), 12-19.
- Şen, H. S. ve Erişen, Y. (2002). Öğretmen yetiştiren kurumlarda öğretim elemanlarının etkili öğretmenlik özellikleri. *Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(1), 99-116.
- TDK, (2015). Türk Dili Kurumu. www.tdk.gov.tr. (Erişim Tarihi: 12.10.2018)
- Tepeli, K. ve Arı, R. (2011). Okul öncesi eğitim öğretmeni ve öğretmen adaylarının iletişim ve sosyal becerilerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26, 385-394
- Yaşar Ekici, F., Günhan, G. ve Anılan, Ş. (2017). Okul öncesi öğretmenlerinin iletişim becerileri. *Uluslararası Aile Çocuk ve Eğitim Dergisi*, 11, 1-27.
- Yıldız, D., Kılıç, M. Y. ve Yavuz, M. (2017). "Öğretmenlerin iletişim becerileri değerlendirme ölçeği" geliştirme çalışması. *Ana Dili Eğitim Dergisi*, 6(1), 48-67.